

Ислом Нури

Япония мусулмонларига Муҳаммад Султоннинг ҳадяси/Мусулмон киши
тўрт мазҳабдан муайян бир мазҳабга эргашиши шартми? | 1

**Oloma Muhammadiy Sulton al-Ma'sumiy al-Xo'jandiy davomi
tahlil, tahrij, tadqiqot va izohlar muallifi Salim ibn Id al-Hiloliy
Islom Nur Nuriy tarjimasi**

Barcha hamdu sanolar Olohga xosdir. Biz Unga hamd va istig'for aytamiz, Undan yordam beraman va hidoyat so'raymiz, nafsimizning shumligidan va amallarimizning yomonligidan Uning O'zidan panoh so'raymiz. Allox hidoyat qilgan kimsani adashtiruvchi, adashtirgan kimsani hidoyat qiluvchi yigit. Men yagona, sheriksiz Olohdan o'zga haqiqat iloh yig va Muhammad sollallohu alayhi va salom Uning bandasi va elchisidir guvohlik beraman.

«Ey mo'minlar, Olohdan haqiqat-to'g'ri qurqish bilan qurilganlar va faqat musulmonlar bilan bog'liq vaziyatlarda dunyoda o'tinglar!»
(Oli Imron: 102).

«Ey insonlar! Sizlarni bir jondan yaratgan va undan jiftini vujudga keltirgan hamda u ikkovidan ko'p erkak va ayollarni jalb qilgan Robingizdan quring! Yana oralaringidagi savol-javoblarda o'ta nomidagi solinadigan Olohdan qo'rqingiz va qarindosh-urug'laringiz (bilan ajralib ketishingizdan qo'rqingiz) ! Albatta Alloh ustingizda kuzovchi katta zotdir » (Niso: 1).

Ислом Нури

**«Ey mo'minlar, Olohdan qurqinglar, tug'ri so'zni so'zlanglar!
(Shunda Alloh) ishlarini olib borishni istaganlar va gunohlaringni
magfirat qiladilar. Kim Allohga va Uning payg'ambariga itoat etsa,
bas u ulug' baxtga erishibdi » (Ahzob: 70, 71).**

Аmmo keyin ..

Мазҳабларга эргашувчилар ўртасидаги тортишув ва ихтилофлардан бохабар одам «мазҳабчилик таассуби фитнаси» мусулмонларнинг қолоқликка юз тутишлари омилларидан бири эканига шубҳа қилмайди. Чунки, айни шу омил уларнинг ақлларини ишлатмайдиган қилиб қўйди, натижада улар бировларнинг ақллари билан фикрлашга одатландилар. Ҳолбуки, имомларнинг илк даврдаги шогирдлари раҳимаҳумуллоҳ уларнинг сўзларига кейинги даврдаги кўр-кўрона тақлид қилувчилар қилганидек таассуб қилмасдилар, бу (кейинги даврдаги)ларнинг ўртасига шайтон адовату нафрат уруғларини экди, ўрталарида жангу жадал оловини ёқди, натижада улар мужтахид имомларнинг сўзларидан юз ўгириб, мазҳабларнинг номидан бошқа нарсасини қолдирмаган мутааххирларнинг ифтирозий (фаразий, ҳаётда бўлмайдиган) гапларига маҳкам ёпишдилар.

Ушбу ҳақиқатни асрлар оша жуда кўп уламолар тушуниб етдилар, бу ҳақда ёздилар, очиқ-ойдин тушунтириб, баён қилдилар. Маъсумий раҳимаҳуллоҳнинг «Япония мусулмонларига Султоннинг ҳадяси» номли ушбу рисоласи ҳажми кичик бўлишига қарамай, бу мавзуда ёзилган китоблар ичида энг фойдалиси бўлса ажаб эмас. Зеро, рисола ўзининг лафзларининг енгиллиги ва ҳужжатларининг кучлилиги ва мавзуни тўлақонли ёритиб бериши билан ажралиб туради. Мен ушбу рисола «мазҳабчилик таассуби фитнаси жон томирига берилган зарба» деб атаган бўлардим.

Ислом Нури

Ушбу рисола бир неча бор нашр этилган – бу ҳақда қуйироқда муаллиф таржимаи ҳолида айтиб ўтаман – бироқ, улар таҳқиқ қилинмаган, шарҳланмаган ва ҳадислари таҳриж қилинмаган бўлиб, ушбу камчиликлари тўлдирилган янги бир нашрга эҳтиёж бор эди.

Рисолани нашрга ҳозирлар эканман, унга қуйидагиларни зиёда қилдим:

1) Унга тақдим (сўзбоши) ёзиб, унда «мусулмон киши тўрт мазҳабдан муайян бир мазҳабга эргашишга мажбурми?» деган саволга жавоб беришга уриндим, ушбу саволнинг ислом жамияти ичида пайдо бўлиши ва мусулмонларнинг онгига сингдирилиши омиллари ҳақида сўз юритдим.

2) Таҳриж қилдим, яъни муаллиф истишҳод (ўз сўзларини далиллаш) учун келтирган Қуръон оятларининг сура ва рақамларини, ҳадиси шарифларнинг манбаларини келтирдим.

3) Таҳқиқ қилдим, яъни уламоларнинг сўзларидан келтирилган нақллар хусусида имкон қадар аслиятга мурожаат қилиб, бироз бошқачароқ бўлиб қолган жойлар бўлса, уларни асл манбадагисига алиштирдим. Қўшимча тушунтириш ва тафсилотга эҳтиёж кўрган им ўринларда мўжаз изоҳлар бериб ўтдим, бироз чўзилиб кетгандек кўринган жойларини салгина қисқартирдим.

Агар тўғрилиқка эришган бўлсам, **«(Бунга) ёлғиз Аллоҳнинг ёрдами билангина муваффақ бўлурман. Ўзига суяндим ва Ўзига илтижо қилурман»** (Худ: 88). Агар хато ва нуқсонларга йўл қўйган бўлсам, **«Мен нафсимни оқламайман. Чунки нафс — агар Парвардигоримнинг Ўзи раҳм қилмаса — албатта барча**

Ислом Нури

ёмонликларга буюрувчидир» (Юсуф: 53).

Аллоҳ таборака ва таолодан ушбу амалимиз билан мусулмонларни фойдалантиришини, Ўз даргоҳида ҳусни қабул айлашини, қиёмат куни ҳасанотларимиз мезонида қилишини сўрайман.

Абу Усома Салим ибн Ийд ал-Ҳилолий ас-Салафий.

27 муҳаррам 1403 ҳижрий.

Муаллиф ҳақида

Замонаси ва яшаган муҳити:

Кўр-кўрона тақлиднинг одамлар орасида кенг ёйилиши кейинги асрлардаги мазҳабчилик кўринишларининг энг катта кўринишига айланди, ҳатто исломий ўлкалардан биронта ҳам ўлка ундан холи бўлмади. Мовароуннаҳр ҳам мазҳабчилик таассуби батамом истило этган диёрлардан бўлиб, таассуб бу диёр аҳлларининг ақлини чирмаб олган, бунинг натижасида уларнинг эътиқоди қуйидагича кўриниш олганди:

- Абу Ҳанифа раҳимаҳуллоҳ мазҳабига тақлид қилган кишигина мусулмон саналади;
- Моликийлар, шофийлар, ҳанбалийлар ва аҳли ҳадислар хато ва залолат устида;
- Ҳанафий мазҳабидаги киши шофийия аёлга никоҳланиши дуруст эмас,

Ислом Нури

чунки шофийлар истисно туфайли (яъни «Ин ша Аллоҳ мўминман (агар Аллоҳ хоҳласа мўминман)» деб иймонда истиснони жоиз санаганлари учун) кофир ҳисобланишади;

- Сўфий тариқат шайхларидан биронтасига байъат (қўл бериш) шарт, улар ичида энг тўғриси нақшбандийлик тариқати ҳисобланади;

- Аҳли сунна фақат мотурийдий ва ашъарийлардир, улардан бошқалар ҳаммаси бидъатчилардир.

Муҳаммад Султон ал-Маъсумий ана шундай сўфиёна муҳит ичида ўсиб улғайди.

Туғилиши, насл-насаби:

Исми шарифи Абу Абдилкарим Муҳаммад Султон ибн Абу Абдуллоҳ Муҳаммад Ўрин ибн Муҳаммад Мир Саййид ибн Абдурраҳим ибн Абдуллоҳ ибн Абдуллатиф ибн Муҳаммад Маъсум ал-Маъсумий ал-Хўжандий бўлиб, бобокалонига нисбатан Маъсумий номи билан машҳур бўлган.

Киндик қони тўкилган ватани Мовароуннаҳрнинг Фарғона ўлкасидаги, Сайхун дарёсига (Сирдарёга) яқин Хўжанд шаҳридир.

1297 ҳижрийда (1880 милодий) ўзига тўқ, фозил, олим ва адиблар хонадонига дунёга келди, ота-онаси қўлларида хат-саводи чиқди.

Илм таҳсили, ушбу мақсадда қилган сафарлари, устозлари:

Маъсумий дастлаб ўз диёри аҳли тили бўлмиш форс тилида битилган китоб ва рисоаларни ўқиб чиқади, сўнгра араб тилининг сарф, наҳв,

Ислом Нури

балоғат қоидаларини ўрганишга киришади ва «Муъзий», «Занжоний», «Авомил», «Кофия» каби китобларни мутолаа қилади. Сўнгра илм таҳсилига чуқурроқ киришиб, мантиқ ва фалсафага оид китобларни, чунончи «Мусалламул-улум»ни Қози Муборак шарҳи билан, «Ҳикматул-айн»ни шарҳи билан, Ибн Синонинг «Ишорот»ини, ақоидга оид «Насафия», «Азудия», «Таҳовия», «Жавҳаратут-тавҳид», «Санусия» ва бошқа китобларни устозлари Муҳаммад Аваз ал-Хўжандий ва Абдурраззоқ ал-Марғилоний ал-Бухорий қўлларида ўқийди.

Yigirma uch yoshida unda mutolaa malakasi hosil bo'lib va mukallallashtirilgan xatolari, o'zaro qarama-qarshiliklar va imomlarga qarshi kurashlar haqiqatda odamlarning ishida aniqlanib gapira boshladi. Mazhabchilik taassubi girdobiga shong'ib ketilgan mukallidlar otobobolarining yuliga jamoat kilib, g'azabdan burunlari kizarib, unga malomat toshlarini otasi bosishadi. Tartada bahsib-tortishuvlar kuchayib ketgach, Ma'mumiy Xijoz safarini tashlab qo'ydi va 1323 hijriy shavvol oyida (1905 y) Ollohga tavakkul qilib, yo'lga chiqdi. Buxorodan poezdga o'tirib, Krasnovod shahar brigadasi keladi. Undan kemaga o'tirib, Kaspiy orkali Boku shahri o'tdi. Undan Tiflisga, ovoz Norovsiyskka, svng Yaltaga, svn Sevastopolga, svng Odessaga, svng Istanbulga keladi va shu erdagi Yulduz jome masjidida juma namoziga xozir bug'ladi. Sulton Abdulhamid intimahulloh qabulida bo'ldi,

Ma'sumiy qo'zg'alishni yozadi: «... So'ngra men kitob bozorini va alohida bosmaxonalarni aylantirib chiqdim. Shu asnoda Taftazonining «Al-aqoidun-nasafiya sharhi» kutib olinib, ko'p o'qiganimdan u menga eslab o'tib ketgan edi. Kitobni varaqlari ekkanman, «Imomat haqiqatidagi bob» undan tashlab qo'yilganiga guvoh bo'ldim. Sababini surishtirsam, aytishdi, unda imomlar Qurayshdan bulibdi, boshkalardan bulishi joiz emas, deb

Ислом Нури

masala bor ekan. Sulton Abdulhamidning piri Abul-Xudu shubu masaladan voqif bo'lgach, hozirgi shu masala arablarni turklarga qarshi qo'zg'otadi, shining uchun uni kitobdan olib tashlanadi kerak, deb sultonga o'qitibdi. Shundan sung sulton Abdulhamid «Imomat bobi» ni kitobdan olib tashlagaga amr beribdi va kitobni ushbu bobni olib tashlab, bosib chikaribdilar. Bu gapni eshitganimdan keyin turklarga janoza nidosi bilan nido kildim (yangi, bular ham tugabdi, .

Shundan so'ng Ma'sumiy paroxodga minib, Izmir, Iskandariya, Suvayshdan o'tib boradi va 1323 hijriy, zul-hijja oyining sakizinchi kuni (1906 y) Makkai Mukarramaga etib keladi. Xaj amallarini ado etadi va Xijoz sabablaridan bazilarini ziyorat qilishadi. Bu erda shayx Shuayb ibn Abdurahmon al-Magribiy al-Molikiyda «Sahihayn», «Al-muvatto'», «Mishkotul-masobiyh» kitoblarini o'qiydi, shayxning sanadi va ijzasini beradi. Shuningdek, shayx Solih Kamol al-Hanafiy, shayx Muhammad Murod ar-Ramziy al-Qozoniy, shayx Muhammad Said Bobsil ash-Shofiiy, shayh Ahmad al-Hazroviy va bo'shliqlar bilan olib borilgan muloqot olib borishadi. Ularning ko'plari sofiy shayxlar bo'lib, Ma'sumiy ulardan ta'sirlanadi va shayx Muhammad Mesum ibn Abdurashid al-Mujaddidiy an-Naxtbandiyga bayat (qwl) beradilar. Shayx unga sofiyona suluq yul-yorliqlarini o'rgatadi, Ismi Mufradni (yani, Allox taoloning ismi) juda takror kilishga va aytib o'tilgan payitda siymosini ko'z oldiga keltirib o'qishga ijrosi, suxbat muridlariga suluk ta'lim berishiga ijizat bermadi. Biroq, Ma'sumining qalbi bunday ishlarga taskin topmaydi. Oллоhdan maadad so'rab, mo»tabar tafsir kitoblarini, shunigdek kurash devonlarini va ularning sharhlarini o'qib o'rganadi.

Ma'sumiy Baytullohda to'rtta mazhab uchun alohida maqom (mehmon) qilinganlik biz ijodiga bog'liq bo'lib, hanafiyning shofiiy imomga ijizat berishdan oldin, saflar oldida o'zimiz imomini kutib olib boramiz va

Ислом Нури

aksincha, boshga mazhablar bilan tanishib chiqamiz.

Al-Baladul-Aminda, yani Makka Mukarramada uch yil istiqomat qilinganidan keyin Madinai Munavvaraga, Rasululloh solllohu alayhi va salom masjidлари ziyoratiga bordi, u erda Madina sabab bo'lgan voqeani bilib, shayx Abdulloh al-Qadumiyni o'zing bilasiz-ku! Kashful-xafo »ning birinchi qismlarini o'qiydi, shayx Ahmad al-Barzanjiyda« Sahihul Buxoriy »ni o'qiydi va ular unga ijozat beradigan sanadlarini yozib beradilar.

Shundan svng Shom diyogriga borishga azm qiladi. Tuyaga minib, Xaybarga, ovoz Aloga, song Solihning Madoniniga boradi. Keyin poezdga o'tirib, Tabukka, undan Maonga, undan Dir'ga va nihoyat Shom Damashqiga etib keladi. U erda Shomning zabardast tufayli paydo bo'lgan, ishdan chiqqan shayx muassadis Badruddin Yusuf al-Muammar, shayx Abdulhakim al-Qandahoriy, shayx Abdul-Xayr ibn Obidiynning kabilar bilan muloqatotini olib borganlar va ijaraga berishgan.

Damashqda u maviya tariqati shayxlarining tavsiflangan majlislarida bayon qilingan raqamlar, ayirish, surnay va childirma chalish kabilarining ishlarini bajarish (munkar-noto'g'ri sanaydi), Batoihiy Rifoylarning saytiga oid ko'rsatmalar va iblisona o'tkazib yuborish. Keyin Bayrutga jovnaydi. U erda Abdurahmon ibn Darvesh al-Xut va shayx Yusuf an-Nabxoniyalar bilan uchrashadi. Song al-Masjidul-Axsoni ziyrat kilib, u erda bir necha kun turadi. So'ngra Port Said va Ismoiliya yuli orqali Misrga safar qildi. Qohiraga kelib, al-Jomi'ul-Azharda ravoqi sulaymoniyda istiqomat qilishdi. Shayx Muhammad Buxayt al-Mutiyyiyiy va shayx Muhammad Rashid Rizo bilan ko'rishni boshladi, «Al-manor» majallasida o'z maqolalari bilan ishtirok etdilar, mazallaning barcha ovozlarini va shayx Muhammad Abduhning kitoblarini, shuningdek, shayxulislom Ibn Taymiya va uning shogirdi Ibn Qayim al-Javziyalarning bosmadan chiqadigan kitoblarini

Ислом Нури

qabul qildi. Uning sobit olgan kitoblari soni risolalar va majallalardan tashkari mintaga etgan edi.

Shundan sud vatanga qaytish taraddudiga tushdi. Avval Yunonistonga, ovoz Istanbulga, ovoz Odesaga keladi. Poezdga o'tirib, Xarkov, Moskva, Penza, Samara, Orenburg va Toshkentdan o'tib, Xo'jandaga, o'z uyiga, ota-onasi va yaqinlarini bog'dan olib kelishdi.

Yurtga qaytib kelgach, shayx Ma'sumiy otasi tashkil qilingan madrasada dars berish bilan mashg'ul bo'lish kerak, Ibn Taymiya, Ibn Qayim al-Javziya va Ibn Abdilbar huquqni muhofaza qilish kitoblarini mutolaa qilishda boshi bilan sho'ng'iydi va ular orkali haqiqatni topdi. 1328 yil hijriyda shariy maxkamaga muftiy va rais etib tayyorlanmoqda. Ma'sumiy hayotning mana shu bosqichi har bir masalaning asosini va dalilini belgilab qo'ygan odam chuqur o'rganish va tekshirish davri bulib qolmoqda. U kitoblarni kitoblarga topshirish, har bir masala Kitob va Sunnat tarozisiga slib ulchardi. O'qish va izlanishlar uchun tashkil qilingan salaflar majajinining eng sog'lom manaj ekani anglab etadi va uni maqkam ushlaydilar. Kadimiy va yangi mukallidlardan ko'chib o'tishga raddiyalar bitadi. Uning sa'y-harakatlari ta'sirida Movarounnhr diyorida yangi yilni amalga oshirishda yordam berildi, salaflar fikri uylandi. Ollohni kuyib, sig'inib ketilgan mozorlar,

Sinov va imtihonlarga bo'lgan ovozni buzish va ularga sabr qilish:

Ma'mumiy topshiriqni qabul qilish bo'yicha Olohga katta da'vatida shu yusin davom etarkan, shu orada 1917 yilgi bolsheviklar tomonidan ijozat berildi. Kopchilik oddiy xalq bolsheviklarning ozodlik va tenglik haqiqatidagi cho'pchaklarga aldanib, shu qadar kuchsiz ochib kutib olilar, «La ilaha ilalloh Muxammadning Rasululloh» deb yozilgan, otstiga esa

Ислом Нури

«xurriyat, odamlarni ushlab turing» ta'sis kililar va Ma'sumini o'zlari ustidan rais qilib sayladilar. U o'qsoqollar va delegatlarning yig'ilishlarida ishtirok etish uchun Moskvaga ham bordi. Biroq, bir necha oy ichida vaziyat o'zgarib, Lenin va Stalin boshchiligidagi qizil saraton tish qayrab, to'rt atrofga fasod qo'yib yuborildi, sabablarini qirg'in qildi, ming-minlab insonlarni Sibirga surgun qildi, juda ko'p o'stiradigan ilmlarni qidirdi. Ayrimlarga Ollohning fazli bilan o'limdan kutib olinadi. Ma'sumiy ham 1342 hijriy (1924 y) Xo'janda hibsga olinadi, sungra Ollohning fazli bilan qutulib chiqadi. Keyin 1344 hijriy (1926 y) ikkinchi marta qamaladi, bu safar ham Alloxning inoyatidan bilan qamoqdan kutilib, Xo'janddan Marg'ilonga ketadi. Marg'ilon ahli uni iliq qilib oldi, harakatlanish mansabiga tayin kiladilar. Biroq, bolshavoylar uni qat'iy nazorat qilish bilan bog'liq haqiqat bilan bog'liq bo'lib, imonni qo'llab qo'yishdan oldin qo'zg'alishdan ozod qilinmoqda. Biroq, oldinda uni yangi sinov va imtihonlar kutib turadi. Toshkentda ko'pchilik jamoat qo'zi oldi xudosiz ateistlar bilan munozara o'tkazib, o'zlarini sharamandasini chikaradi. Shuning uchun Marg'ilonga qaytib kelganidan keyin g'azabga jalb qilingan atistlar uyingga bo'tirib kirib, barcha mol-mulkinging musodara kiladilar. Unning uzini uchunchi marta qamoqqa tashlab, bu safar otuvga hukm kiladilar. Biroq, Olloh taolo bu safar ham ulaning makridan najot berib, Ma'mumiy 1928 yil Xitoyga ko'chib o'tishga muvaffaq bo'ldi. U erda bir necha yil turgach, 1353 hijriyda (1934 y) zul-xada oyida Xitoydan Makkai Mukarramani qasd kilib, yulga chikdi va 1353 hijriy zul-hijja oyida Makkaga etib keling, shu erni vatan tutdi va Makkai Mukarramoqda » qila bo'shadi. U kop yillar mobaynida xaj oylarida Masjidullizomda turk tilida dars utish, turkiy tilda suzlashuvchi hojillar uning darslarida ishtirok etarishdi. Shayx Ma'sumiy 1380 hijriyda (1960 y) vafot etdi, Allox ta'rifiga o'tgan va O'z fazlu karami bilan jannatlardan olib qo'yilgan bylsin. 1353 hijriyda (1934 y) zul-xada oyida Xitoyda Makkai Mukarramani qasd kilib, yulga chikdi va 1353 hijriy zul-hijja oyida Makkaga etib kelib, shu erni

Ислом Нури

vatan tutdi va Makka Mukarramadagi «Dorul-ijrois» da saqlaydi. U kop yillar mobaynida xaj oylarida Masjidullizomda turk tilida dars utish, turkiy tilda suzlashuvchi hojillar uning darslarida ishtirok etarishdi. Shayx Ma'sumiy 1380 hijriyda (1960 y) vafot etdi, Allox ta'rifiga o'tgan va O'z fazlu karami bilan jannatlardan olib qo'yilgan bylsin. 1353 hijriyda (1934 y) zul-xada oyida Xitoyda Makkai Mukarramani qasd kilib, yulga chikdi va 1353 hijriy zul-hijja oyida Makkaga etib kelib, shu erni vatan tutdi va Makka Mukarramadagi «Dorul-ijrois» da saqlaydi. U kop yillar mobaynida xaj oylarida Masjidullizomda turk tilida dars utish, turkiy tilda suzlashuvchi hojillar uning darslarida ishtirok etarishdi. Shayx Ma'sumiy 1380 hijriyda (1960 y) vafot etdi, Allox ta'rifiga o'tgan va O'z fazlu karami bilan jannatlardan olib qo'yilgan bylsin.

Yozgan asarlari:

Ma'sumiy qo'zg'alishni boshqarish va arab tillarida bitilgan bir qoncha risolalari bor. Jumladan:

- 1) «Hadiyyatus-sulton ila qurroil-Qur'on»;
- 2) «Fiy adabit-tilava va ahzil-uhrati alayhi»;
- 3) «Irshadul-ummatil-islamiya fit-tahziyri min madarisin-nasroniyya»;
- 4) «Az-zahabul-asiyil fil-havzil-mudvarvari vat-toviyil»;
- 5) «Al-lailil-aliya fir-rihlatil-hijaziyya»;
- 6) «Ad-durrul-masuvnuyu fiy asaniydi уламаair-rub'il-maskuning»;
- 7) «Ad-durarus-samiyona fiy hukmis-solati fiy siyaybil-bazila»;

Ислом Нури

- 8) «Tabiiyul-umur fiy axzil-kafaroti vaz-zolamatil-xiroja val-mukussa val-ushur»;
- 9) «As-sayfus-sorimul-hatuf fiy taxtika musa bikiyyuv»;
- 10) «Sanadul-ijaza litolibil-ifada»;
- 11) «Tuhfatul-abbror fiy fazoili sayyidil-istig'far»;
- 12) «Al-tayyorlashiyatul-mussumiya fiy nizomit-tijara»;
- 13) «Al-mustadrak anil-asanaidil-mustahlak»;
- 14) «Raf'ul-iltimos fiy amril-xaziri va ilyas»;
- 15) «Tuhfatus-sulton fiy tarbiyasi-shubban»;
- 16) «Jal'aul-buss fiy intilabi biladir-russ»;
- 17) «Al-kovlus-sadiyd fiy tafsiyri fotosurat-davomiyd»;
- 18) «Hukmulohil-vahidis-somad fiy hukmit-tolibi minal-mayyitil-madad»;
- 19) «Al-burhanus-saati'z fiy tabarruil-press'i minat-taabi'»;
- 20) «Tailandhun-nubalai minal-uqolaii ila kovli Old al-Faqiy anal-malaikata g'ayru o'qolai»;
- 21) «Al-mushaxadattul-ma'sumiya inda kobri xayril-bariya»;
- 22) «Tamizul-ma'muziy anil-ma'muriy fiy tafsiyri aytil-xitobatil-ilahiyya»;

Ислом Нури

23) «Avzohul-burhan fiy tafsiyri ummil-qur'on»;

24) «Hadiyyatus-sulton yoki muslimiy biladil-yaban».

«Yaponiya musulmonlariga Muxammad Sultonning tug'ilishi» deb nomlangan ushbu kitobning tahririni o'qituvchisi 1358 ta hijriy muharririyat oyinining beshinchi darajasida nihoyasiga etkazgan bo'lib, birinchi mart 1368 hijriyda (1949) Misrdagi «Al-bobul-halabiy» matbaasida chop etilgan. Shu yili shayx Alboniy Makka Mukarramaga aj farizosini ado etganligi uchun, aloma Ma'mumiyning ziyoratida bulibdi va Ma'mumiy kurashish bilan shug'ullanish uchun shu kitobdan bir nusxa olib boriladi.

Ushbu «Hadiyyatus-sulton» kitobi to 1970 yilgi yilgi shayx Alboniyning kutubxonasida turdi. Shu yili Damashqda Kitob va Sunnatga chaqiruvchi salafiyalar va mazhabiy taqlidchilar o'rtasidagi hilof ota keskin Tyc bo'lib, taqlid tarafdorlari umumiy salafiya da'vatiga va xususiy shayx Alboniyga qarshi ikkilamchi kitob chop etib, tortishishdi.

Ulardan birma-bir shayx Muhammad Xomid qilayullohning «Luzum birlashmasi-a'mma xasman lil-tezdod-diniyya» (Diniy anarxiyaga barham berish uchun imomlarga ergashish kerakligi) deb nomlangan kitobi bulib, o'qituvchisi unday shayx Alboniy «Sifat solin-tabiyoligim» sifatli) kitobi mukaddimasida keltirgan turtala imomning so'zlaridan parchalarni aniq qilib olish, ularni Kitob va Sunnatga qayishish va bu ikkinchisining asosidagi salaf yillari tushundandagi tushunchaga chakiruvchilarga raddiya bildirish o'z suzlarining asosiga qurilgan.

Ikkinchi kitob Axmad al-Bayonuniy mushrifligi (davomiyligi) ostida chop etilgan «Ijodiy va mujassidlar» kitobi edi. Shundan svng ustoz Muxammad Muhammad Abbosiy ko'rib chiqilgan kitobga raddiya sifatda shubu

«Hadiyatsus-sulton» kitobini qayta chop etishdi.

Ustoz Muxammad Idd Abbosiy Aloma Ma'mumiyning ushbu risolasi mavzusini o'qituvchi ongiga yaqinlashtirib, uni tashkillashtirgan sarlavhasi ostiga «Musulmon kishi to'rtta mazhabdan aniqlanib, bir mazhabga ergashishga mojburmi?» deb qushimcha sarlavha kuyadi.

Lekin, mazhabparastlardan biri bu kitobda keltirilgan gaplarga jiddiy olmay, tiliga kelayotganini aytganda va o'zining «Al-lampazhabiyya axtoru bizni o'qitishni boshlashdi-shariyatatal-islomiya» (Ma'zabsizlik islom shariyatiga tahdid soluvchi bilan birga olib boring) deb nomladi. Muxammad Ahmad Abosiy unga raddiya sifatida «Bid'atut-tasububil-mazhabiy» (Mazhablik taassubi biz san'ati) kitobini yozdi.

Oloma Ma'mumiy tahdidiy ko'rsatuv ushbu «Hadiyatsus-sulton» (Yaponiya musulmonlariga Sultonning munosabati) kitobi 1398 hijriy (1978), 1401 hijriy (1981) yillarda qayta tiklandi.

Uchinchi nasri tugab ketchach, noshir uni yangi qayta chop kilishga azm kilib, mendan uni tashakkur kilishni so'radi va men kutilgan kelganicha uni tashkillashtirdim.

Muxoliflardan umid shoki, bizga nisbatan kongillarni kengroq qilsinlar. Chunki, fikrlardagi ixtilof do'stona munosabatlarga kutub etkazmasa yaxshi bo'ladi. Va menga xolis nasihat qilishga urinsinlar. Chunki, nasihat xolis niyatli va ko'ngli toza odamning tutumidiri. Rasululloh solallohu alayhi va salamdan rivoyat kilinganki: «Hikmat mo'minning yugotgan narsasidir, kaerda topsa ham unga haqliroqdir». Olloh ozi madadkor bulsin.

Тақдим

Hukmni olisda Kitob va Sunnatga murojaat qilishning farligi

Dastavval odamlar ular asr mobaynida Odam alayhissalom millatiada bitta ummat buzilgan edi. Keyinchalik shayton ularni dinlaridan ozdirdi, ularga Ollox xolol qilgan narsalarni harom qilib berdi va ular ixtiloflarga berildi. Shundan sud Xudo taolo insonlarga birinchi-ketin payg'ambarlar yubordi. Ular insonlarni yagona Ollohga ibodat qiliga va ixtilof o'rinlarida faqat Uning so'zini olishga buyrildi.

Bu gapimizning asli-asosli kuyidagi rejasi bo'yicha qaror qabul qilingan: **«Odamlar bir millat edilar. Songg** (oralida kelishmovchiliklar paydo bulganch), **Alloh** (mo'minlarga) **xushxabar eltuvchi va** (kofirlarni jahannam azobidan) **qurqituvchi payg'ambarlarni yubordilar. Va ularga qushib odamlar orasida chiqqan tortishuvlarga hakam bulsin, deb haq kitobni nozil qildi » (Baqara: 213).**

Avvalgi payg'ambarlardan ancha zamonaviylar o'tib, Muhammad sollallohu alayhi va salom odamlarga to'g'ri yulni kutib olish va ularni kelimsholmay qo'lga kiritiladigan o'yinlarda Olloxning izni bilan yaxshi munosabatda bo'lish uchun payg'ambar bulib keldilar.

Allox taolo aytadi: **«Biz sizga shunday qilib keltirgan kavm uchun hidoyat va davom etish to'g'risida bu Kitob - Qur'onni faqat ularga o'zlari ixtilof etayotan narsalarni o'zaro munosabatda bo'lish uchun nozil qildik»** (Nahl: 64).

Bu oyatda Qur'onningning nozil kilinishi bilan shartli ravishda keltirilgan, Payg'ambarning vazifasi faqat etkazish ekani belgilab berilgan,. shinning

Ислом Нури

uchun Allox too lo tomonidan nozil bo'luvchi oyatlar Payg'ambar solallohu alayhi va salomni o'zlariga nozil kilingan narsalarga ergashishga buyurardi.

Olloh taolo aytdi: «**Ey Payg'ambar, Alloh dan qo'rqing va kofir, munofiq kimsalarga bo'ysun mang! Albatta Allox biluvchi va hikmat egasi katta zotdir. Va (faqat) sizga Parvardigoringiz tomonidan vahiy kilinadigan oyatlarga ergashing! Albatta Allox sizlar qilayotgan amallardan ogox bulgan zotdir**» (Ahzob: 1-2).

Olloh taolo aytdi: «(Ey Muhammad sollallohu alayhi va sallam), **Parvardigoringizdan sizga vahiy qilingan narsalarga ergashing! Hech qanday barhaq iloh yo'q, magar Uning Ÿzi haqiqat. Mushriklardan yuz o'giring!**» (Anom: 106).

Olloh taolo aytdi: «**So'ngra** (ey Muxammad solallohu alayhi va sallam), **Biz sizni** (din) **ishidan bir shariyat** (anik-ravshan yul) **ustida** (barqaror) **qildik. Bas, siz** (faqat mana shu yilga) **ergashing va bilmaygan kimsalaringning havoyi nafslariga ergashman!**» (Josiya: 18).

Rasululloh solallohu alayhi va salom Parvardigor taoloning buyrug'iga ijobat qililar. Olloh taoloning O'zi bilan haqiqatda shunday guvohlik berildi: «**Va u** (sizlarga keltirayotganda Qur'onni) **o'z havoyi-xoxishi bilan so'zlamas. U** (Qur'on) **faqat** (Olloh tomonidan payg'ambarga) **vahiy qilinaotgan** (tushirilayotgan) **bir vahiydir**» (**Van-najm: 3-4**).

Allox taolo bandasi va elchiga amr etgan buyruqlardan biri u zot o'zlariga Parvardigor tomonidan vahiy qilinaotgan narsalarini insonlarga etkazishlari va o'zaro aloqalarni berishdi.

Ислом Нури

Оллоҳ таоло айтди: **«Ey payg'ambar, sizga etishtirishingiz uchun tomonidan nozil qilingan narsani etkazing! Agar (bu farmonaga amal) qilmasangiz, Uning elliginini (bandalariga) etkazmagani bulursiz, Oллоh Sizni odamlardan (zararidan) saqlagay. Albatta Allox kofir kavmni hidoyat qilmas »** (Moid: 67).

Rasululloh solallohu alayhi va salam Parvardigorlarining risolatlarini to'la-to'kis, zarracha kamaytirmasidan etkazildilar. Bunga Oллоh taoloning O'zi ham, mo'minlar ham shohlik berdilar.

Allox taolo aytdi: **«Bugun sizlarga dininizi mukammal qilib qo'ydim, ne'matimni benuqson, to'kis qilib berdim va sizlar uchun (faqat) Islomni din qilib tanladim»** (Moid: 3).

Ummul mu'miniy Oisha roziyallohu anhalar Masruqqa aytganlar: «Kim senga Muxammad sollallohu alayhi va salom o'zlariga nozil qilingan narsalardan birortasini yashirib aytganlar, deb aytsa, yolg'on aytdi» (Buxoriy (8/275), 6).

Xajjatul-veadoda xozir buyilgan barcha musulmonlar Rasululloh solallohu alayhi va salam uladan: «Sizlar men haqimda so'ralasizlar, shunda nima deysizlar?», Deb so'raganlar: «Guvohlik beramiz, Siz Parvarligoringizingni yodda tuting. bajardiniz », dedilar. Shunda u zot solallohu alayhi va salom ko'rsatsich barmoqlarini osmonga ko'chirib, odam uni odamlarga qaratab: «Allohim, qizing guvoh bul, Oллоhim, aziz guvoh bulo», dedilar.

Oллоh taolo oz Paygambariga vahiyga ergashish va uni odamlarga etkazish va o'zaro kelishib berish, ularda o'zga er yuzida paydo bo'lgan kelishmovchiliklarda u bilan hukm kilishni buyrdi. Sababi, U'zi yaratilgan xalqlar uchun qanday kutish-qoidada va shariyatlar yorlig'i bo'lishini

Ислом Нури

o'zlari yaxshi bilishadi. Zotan, har qanday bir san'atkor o'z vujudga keltirgan san'at asarini o'zi yaxshi biladi. Shaxsiy shaxslarni Alloh yaratgan, vaziyatni aniqlash bilan nima tuzilganligini va qanday qilib turargida davom ettirishni Buyuk Yaratuvchi o'zi biladi. Olloh taolo aytadi: « (Axir) **yotgan zot** (ozi yuqdan bor qilingan narsalarni) **bilmasmi ?! U mehmonbon va** (har bir narsadan) **xabardor zotdir** »(Mulk: 14). Agar gap-so'zlar va ish-amaliyotlar ustidan qilingan huquqni himoya qilish vakolati insonga berib qo'yilgan shaxslar va zamonaviylarning farovonlik bilan olib borilishi kerak bo'lgan o'zaro ketardi. Shubhasiz, o'zgarmas bir hukm bilan hukm kilish insoniyat tomonidan tashkari qilinmoqda. Demak, shu kabi ekan, Olloh taolo bandalarini uziga va Payg'ambarga itoat qiliga buyrdi, oyat va qarama-qarshilikni qaytarib qaytarishni, xidoyatni Kitob Kitobi va Payg'ambarning Sunnatida kafolatladi.

Allox taolo aytadi: «**Allox va Uning payg'ambar bir ishni hukm qilgan - bu erda davom etadigan biron mo'min va mo'mina uchun** (Ollohning hukmini kuyib) **o'z ishlaridan juda ko'p foydalanishni istamaysiz. Kim Olloh va Uning payg'ambariga osiy katta, bas u ochiq yuldan ozish bilan yuldan ozibdi** » (Ahzob: 36).

Olloh taolo aytadi: «**Kimki payg'ambarga itoat etsa, demak, Ollohga itoat etibdi**» (Niso: 80).

Allox taolo aytadi: « (Payg'ambarning) **amriga xilof ish qiladigan kimsalar o'zlariga biron fitna-kulfat etib qo'lidan kelgan olamli azob bilan ishlashdan xozir buvlar!**» (Nur: 63).

Allox taolo aytadi: «**Ayting:« Allohga boysuningiz va payg'ambarga buysuningiz! Endi agar yuz o'giringangizlar bas, (payg'ambar) zimmasida uziga yuklangan narsa** (odamlarni Ollohning dinini etkazish)

Ислом Нури

bordir, sizlarning zimmanizda esa uzlaringizga yuklangan narsa (payg'ambarga bo'ysunish) **bordir. Agar unga bo'yinsansiz, hidoyat topursizlar. Payg'ambar zimmasida** (sizlarni zurlab dinga киргизish emas, bundan tashqari) **faqat** (sizlarga haq dinni) **etkazish bordir** » (Nur: 54).

Rasululloh solallohu alayhi va salom aytganlar: «Kim menga itoat etsa, jannatga kiradi. Kim menga itoat qilsa, bosh tortgan bo»ladi »(Buxoriy (13/249) rivoyat).

Yana aytganlar: «Men sizga mahkam ushlangiz, har kuni adashmaydigan narsani - Ollohning Kitobi va Rasulining Sunnatini qo'llab-quvvatladilar» (Xokim (1/93), Bayhaqiy «As-sunanul-kubro» da (10/114) va «Daloilun-nubuvva» da 5 / 449) keltirganlar, isnodiy sahih).

Yukorida utganlardan ma'lum buladiki, agar tug'ilgan yulni istasak, hukmni Kitob va Sunnatdan surashimiz farz. Shuning uchun Olloh taolo kelishmovchilik va ixtilof payitda Olloh va Rasuliga qayishishga, hal kiluvchi sunggi suz Kitob va Sunnatniki bug'liga amr etgan.

Olloh taolo aytadi: «**Ey mo'minlar, Allohga itoat qilingiz, va payg'ambarga ham'za o'zlaringizdan bulgan** (ya'ni musulmon) **xokimlarga bo'ysunasiz! Bordiyu biron narsa haqiqatda bahslashib qolasiz, - agar haqiqatan Ollohga va oxirgi kunga ishansiz - u narsoni Ollohga va payg'ambarimizga qaytarasiz! Mana shu yaxshiriq va chiroyliroq hechdir** » (Niso: 59).

Ushbu oyat dalolatiga ko'ra, xusumatlar va hukmi bilmagan ishlarni Ollohning Kitobi va Payg'ambarning Sunnatiga qaytarilishi kerak, musulmonlar uzaro ixtilof qilingan ishlarda shu ikki mantaga murojaat

Ислом Нури

qilishlari kerak. Mana шунинг бундайон ва itot belgisidir. Nizo o'rinlarida Kitob va Sunnatdan hukm so'ragan va bu ikkilangan manba murojaat qilmagan odam Ollohga va oxirgi kuniga shunday olib kelingan bulibdi. Iymon doirasi markaziy raqamlari bilan tanishtirilgan ulkan ishdagi eng katta dalil Allox taoloning kuyidagi harakati bulysa kerak: **«Yo'q, Parvardijoringga murojaat qiling, o'zingizni o'zingizning uylaringizda qanday qilib kelishib olinglar va ularni uydan chiqarib yuboringlar. mumin bola olmaydilar»** (Niso: 65).

Uning zalvoridan erlar titrab, tog'lar qulaydigan, mo'minning vujudiga qo'yilgan kirib, yuraklar bug'izlarga etadgan bu ishni qasam bilaman xokimlarning xokimi buloggan Zot iz nafsiga qasamyod qilayabdi, chunki bironta odamni ushlab turing. hukm qilsalar, unga zohirda ham, botinda ham buysunish farz. Chunki, u haqdir. Haqdan yig'ilgan zalolatdan boshka nima bo'lardi ?!

Bu Olloh va Rasulinining so'ziga na biron bir amalga oshirish, na urfni, na qavila o'qsoqoli fikrini, na kishilinning dalilsiz so'zlarini, na akliy kiysni, na shaxsiy tajribani amalga oshirishni boshlashdi, shuningdek Ollohni yollash va yololuhu va rasulullohni olib tashlashni iloji boricha ushlab turish kilmasdan, darhol ijizat kiladigan, zohirda ham, botinda ham taslim bulganidan tula va mutloq xokimiyatdir. Undan boshqasi taqlid asosiga va qishloq xo'jaligining fikrlariga suyanganiga qarshi hukumatlarga topshirildi.

Shaxobalar roziyallohu anxum oqli zotlar bylganlari vaziyatda o'z etakchiligini va aqllari biznigini osmondan unga vahiy keladigani va Qur'on noozil bug'dodan Sodiq Masduq zotga topshirib qo'ygan edilar. U zot o'zlariga nozil bylayotgan oyatlar tafsirini Olloh istaganidek bilardilar. U zot nimayki qilsalar, ular ham shuni qilardilar. Shuning uchun Olloh

Ислом Нури

ulardan rozi bo'ldilar va ular bilan ham Oллоhdan rozi bo'ldilar.

Ulardan keyin tobiinlar ham mana shu to'g'ri manhajda yurgilar va shu yulni tutdilar.

Ish uch asr mana shu yusinda davom etdi. Dunyolaridan ozginaga narsaga qanoat kiladigan уламол vujudga keldi. Ular ilmga fatiat uni zimmalaridagi vojib deb qurilganlardan mashg'ul bo'lish kerak, qalblari sultonlar huzuridagi obro-e'tiroz umididan xoli bo'lishgan, nafslari o'z nafslariga mehnat muhabbatini o'tkazish kabi toza bo'lgan, baxt-saodatilarini saqlashda davom etadigan. Atroflarda shogirdlari ulardan ilm va Hikmat o'rganishar, ularning dillari va aqlini shaffof ruhoniyyat qamrab olishdi. Agar bir masalaning hukmini Alloxning Kitobi va Rasulining Sunnatlaridagi ikki uladan birida topsalar, uni mahkam ushlaydilar. Agar bu ikki mantadan topolmasalar, ummatning ijmoiaga murojaat kilardilar. Shubhasiz, ummat zalolat ustida yomonlanmaydi. Agar undan ham to'polmasalar, boshqa masala Qur'on yoki Sunnatdagi boshga shunday bir masala uchun kiyos qilardilar,

Keyinzilari tug'rilikka eryshalar, bazilari xato ham qilardilar. Biroq, bunda ular mazur va mazur (ajrga ega) buzilar. Bunging bir necha sabablari bor bo'lib, Imom Shofiiy ularni kuyidagi balogatli ibora bilan mujazgina kilib ifodalagan edi: «Ammo, biz Rasululloh solallohu alayhi va salamdan sobit bo'g'ilgan (o'zingizni sog'aytiramiz) bir odamni qo'zg'atamiz - biz bilamiz hech kim haqli emasdir. Lekin, bazan kishi sunnatni bilmaydi (yangi tug'ilishdan bexabar buladi) va sunnatga hilof kilish qasd qilinmagan vaziyatda unga hilof so'z aytadi. So'ngra odam g'ofil bo'lib, ta'vilda xatoga yordam ko'rsatdi .. »(Ar-risala: 219-s).

Shayxulislom Ibn Taymiya buyuk imomlarning sunnatga hilof

Ислом Нури

qilayotganiga bir necha uzrlar o'zaro munosabatda bo'lib, ishlaganidan keyin aytdi:

«Ma'lumki, ummat tan olingan zabardast tufayli paydo bo'lganidan so'ng, bir-biridan Rasululloh sollallohu alayhi va salomning sunnatlaridan hozirgi kata, xox kikik bulsin, birortasiga qarshi suzga qarshi kurash olib borildi. Barchalari Rasululloh solallohu alayhi va salamga ergashish farziga, har qanday odamning suzini qabul qilish bilan birga, tark kilish mumkin bo'lgan imkoniyatiga va faqat u zotning so'zlariga binoan mustasno ekaniga qat'iy ittifoq qilganlar. Lekin ulardan birortasi tomonidan amalga oshiriladigan mavjud byurib, uning qarshi bir suz aytgan bulsa, va boshqa kurashni tark kilganligida u uchun uzr bulmogi zarur buldi.

Uzrlar jami uch turli bulishi mumkin:

Birinchi: Nabiy solallohu alayhi va salom uchbu davom etishini aytmaganlar deb e'lon qilishdi;

Ikkinchi: Bu so'z bilan usha masalani iroda qilganlar deb e'lon qilishdi;

Uchinchi: (Hadisning) hukmi mansux deb etiqod qilishi.

Bu uch turli uzrlarning har biri birida bir necha sabablar bor ... ». So'ngra ularning sabablarini va bunga misollarni aytib o'tgan.

Biroq, imomning uzri uning shogirdlariga - ularga haqiqiy ochilganidan oldin ikki tomonga tashrif buyurgan - uzr bulib qolmaydi. Trt imomning ayni shu ma'noni davom ettirgan, o'zlariga taqlid qilinishga nisbatan o'zaro mavqiflarini (pozitsiyalarini) o'zaro olib kelishgan va o'zlarini bunyod etgan pok ekanlarining e'lon qilingan kiladigani svzlari kiritgan. Bu esa ularning ilmi taqvoloring kamoliga dalolat qilinadi. Shubhasiz,

Ислом Нури

ullar bu so'zlarni bilan Sunnatning hammasining to'da egalagan ekanlariga ishora qilingan. Shogirdlari ularning turli iboralari bilan aytilgan bir necha so'zlarni rivoyat qilganlar, hammasi bitta ma'noga, yangi tashkilotning sobiq tashkil qilingan uyini ajratib turadigan va ularning ishtirokchilariga qarshi fikrlarini tarkibiga kiradigan farzigiga dalolat qilgan. Jumladan, Abu Hanifa davomiyahulloh shogirdi Abu Yusuf davomiyahullohga shunday nasihat qildi: «Voy bulsin senga ey Ya'qub (Abu Yusuf), mendan eshitishgan har bir so'zni yozaverma. Chunki men bugun bir fikrni ixtiro qilsam, (mumkinki) erta uni tark qilaman. Ertaga bir fikrni ixtiro qilsam, (mumkinki) indinga uni tark qilaman ».

Boshqa imomlardan ham shu ma'noda so'zlar aniq kelingan va barchalari «Agar davom etish bo'lsa, bu mening mazhablimdir» degan fikrda ittifoq qilganlar.

Aloma Ibn Xazim tahlili bilan aytadi: «Ularni o'zlari ham taqlid qilingan fujaxolar taqlidini bo'tal sanagan va o'z ashoblarini ulaga taqlid qilgan qaytib qaytargan ekanlariga takrorlanib edilar. Bu borada imomlar ichida eng qat'iyatli turishi Shofiiy davomiyahulloh edi. U solig'i asarlarga ergashishni va hujjat vojib qilingan narsallarni talab qilinadigan harakatlari, taqliddan butkul pokliginini e'lon qildi. Allox bu ishini manfaatli qilgan va ajrini ulug' qilgan bulsin, juda ko'p yahshiliklarga sabab bo'ldi »

Shu sababdan ham ilgariy imomlarning tobelari bulib qoladigan o'zlarining imomlarining barcha so'zlarini ham olisavermagan, bundan tashqari katta yoshdagi ayriliqlarni sunnatga qarshi chiqish sabablari tarkibiga kirgan edi. Xatto, Imom Muhammad ibn Xasan va Imom Abu Yusuf buzimahumalloh ustozlari Abu Hanifa kurashishahullohga mazhabning tahminan uchidan birida hilof qilingan.

Ислом Нури

Keyingi davr sabablaridan, shuningdek bazilarni shu yilni tugatgan, mazhabga oid mansabdor shaxslar o'zlarining mazhab boshchiligidagi fikriga qarshi chiqishlarini bilgan vaqtlarida o'zlarining mazhablariga xilof qilgandan keyin tushgan edilar. Misol uchun, Imom Navaviy to'ya go'shti tahratini sintirishi borasida shofiiya mazhabiga qarshi chiqish bo'lib chiqdi.

Muhammad Sulton al-Ma'sumiy: «Hukmullohil-vahidis-somad fiy hukmit-tolibi minal-mayyitil-madad» (54-55-sahifalar).

Men (Hiloliy) aytaman: Mana shu voqea bilan birga mazhablarning uyilishi yoki boshqa joydan o'tishi kerak bo'lgan siyosat roli katta ekaniaga shohid bo'ladi. Muxammed Muhammad Nosiruddin Alboniy: «Tahzirus-sajid min birxozil-kuburi masjid» (94-s).

Qarang: Ibn Kasir: «Tafsirul-qur'onil-aziyim (1/250), Ibn Qayim al-Javziya:« Igosatul-lahfan »(2 / 203-205).

Payg'ambar solallohu alayhi va salomning xajlari haqida Jobir roziyallohu anhu rivoyat qilgan uzun kurashdan parcha. Shayx Alboniy «Payg'ambar solallohu alayhi va salomning xajlari» kitobida shu bilan kurashishning rivoyat yullarini batafsil aytgan. Qarang: 73-sahifa.

Qarang: Ibn Kasir: «Tafsirul-qur'anil-aziyim», «Niso» surasi 59 va 65 oyatlari tafsiri.

«Raful-malam anil-aymmatil-olam» (9-10-sahifalar).

Alboniy: «Sifatu solatin-nabiy solallohu alayhi va sallam» (25-s).

Ислом Нури

Imomlar saqlashni amalga oshirishni o'z nazdlarida o'tkazilishi rejalashtirilgan bo'lib, ular o'zaro aloqada bo'lishlari uchun ushbu sohani rivojlantirishlari to'g'risida qaror qabul qilishdi. Alloma Ibn Xazim tahlili bilan aytganidek: «Ya'ni, o'z oldiga qarashni amalga oshirish kerak, shuningdek, imomlar oldida saqlashni amalga oshirish ..». Sha'roniy «Al-mezon» da (1/57) keltirgan.

Men (Hiloliy) aytaman: Bunga hujjat o'laklar bir necha rivoyatalar aniq qilingan. Jumladan, Imom Shofiiy qo'zg'atuvchi imom Axmad qo'yimahullohga shunday deban: «Ey Abu Abdulloh, sizlarni saqlashni davom ettirishni bizdan oldin yaxshi bilmaymiz. Agar solig'i ushlab turilsa, menga bildiring, toki men unga amal qilay, mayli kofalik bo'lsin, basralik bo'lsin yoki jamoat bo'lsin .. ».

Isnodi saqih, Abu Nuaym «Hilyatul-avliya» da (9/170), Ibnul Javziy «Manaqibul-imam Axmad» da (499-s), Xatib Bog'dodiy «Mas'aatulat-natijaj bis-shafiiy» da (70-s) va boshkalar. rivoyat qilganlar.

«Al-ixkam fiy usuli-ahkam» (6/118).

«Xoshiya Ibn Obidiyn» (1/62).

«Al-majmu'z» (2 / 58-60), Sharh Muslim »(4 / 48-49).